

Oddziaływanie Wspólnej Polityki Rolnej na odporność systemów rolniczych w Polsce

Zarządzanie ryzykiem i odporność (*ang. resilience*) rolnictwa to jedne z najważniejszych kwestii w toczącej się dyskusji na temat kształtu WPR po 2020 roku. Reforma tej polityki wymaga dogłębnej refleksji nad jej wsparciem dla odporności systemów rolniczych, nie tylko finansowym, ale także w zakresie kreowania zachęt i dostarczania wiedzy. Europejskie **systemy rolnicze (SR) definiujemy** jako systemy łączące gospodarstwa z innymi podmiotami, na które te gospodarstwa mają wpływ i *vice versa*. SR stoją obecnie w obliczu szerokiego zakresu zagrożeń i wyzwań, mających zwłaszcza charakter ekonomiczny, środowiskowy, społeczny i instytucjonalny. Te zewnętrzne presje nieustannie zmieniają kontekst działania SR i zwiększają poziom wrażliwości tych systemów.

Z racji, iż zakłócenia i presje mają szeroki wpływ na systemy rolnicze, poprawa ich odporności wymaga różnych rodzajów pomocy dla gospodarstw i systemów rolniczych wspierających ich zarządzanie odpornością. Wymaga to od SR z jednej strony zdolności reagowania na różne zakłócenia, z drugiej zaś utrzymania swoich istotnych funkcji. Należą do nich: produkcja rolna, tworzenie miejsc pracy i generowanie dochodów, a także utrzymanie obszarów wiejskich, ekosystemu usług i bioróżnorodności. Kwestie te wymagają uwagi i odpowiedzi na pytanie, czy obecny i planowany kształt WPR i innych polityk jest w stanie wspierać odporność systemów rolniczych.

Niniejsza rozprawa stanowi **wkład do literatury** poprzez egzemplifikację i ocenę wpływu polityk Unii Europejskiej na odporność polskich systemów rolniczych. **Odporność jest zdefiniowana** jako umiejętność systemu do zachowania swoich funkcji w obliczu coraz bardziej złożonych i narastających wstrząsów i wyzwań. Stąd główną zastosowaną metodą jest nowe narzędzie do oceny odporności Resilience Assessment Tool (ResAT), analizujące ten wpływ w kontekście trzech wyróżnionych wymiarów odporności. Należą do nich: **stabilność** (zdolność systemu do wytrzymywania presji i wstrząsów bez większych zmian w funkcjonowaniu systemu, m.in. dzięki wykorzystaniu oszczędności i strategii przetrwania), **adaptacyjność** (zdolność systemu do adaptacji w odpowiedzi na zmieniające się okoliczności i kontynuowania działalności według przyjętej wcześniej ścieżki rozwoju) i **zdolność do transformacji** (zdolność systemu do rozwijania lub włączania nowych elementów i procesów w stopniu zmieniającym logikę działania). Te trzy wymiary odporności posiada 12 cech głównych, które szczegółowo opisano w rozprawie. Zgodnie z przyjętą w niniejszej rozprawie teorią odporności, badanie pozwala zweryfikować przydatność zaproponowanej dynamicznej koncepcji odporności do oceny planowania (cele) i realizacji (instrumenty) polityk publicznych.

Nowatorski aspekt proponowanych badań to przede wszystkim metody badawcze i ramy teoretyczne zastosowane do opisu odporności, wywodzące się z badań środowiskowych, ale rozszerzone o aspekty

ekonomiczne. Wcześniejsze badania nad odpornością koncentrowały się głównie na poziomie gospodarstwa – strategiach rolników mających na celu przewidywanie wstrząsów i wyzwań oraz odpowiedzi na nie – podczas gdy ResAT jest nowym narzędziem do badania odporności na poziomie systemów rolniczych. Umożliwia ocenę, w jaki sposób cele i instrumenty polityki zachęcają, umożliwiają, tolerują lub ograniczają odporność systemów rolniczych, biorąc pod uwagę trzy wymiary odporności: stabilność, adaptacyjność i zdolność do transformacji. ResAT nie był wcześniej wykorzystywany do badania Wspólnej Polityki Rolnej w Polsce.

Struktura dysertacji jest następująca. Badanie rozpoczyna się od usystematyzowania wiedzy naukowej na temat odporności, zwłaszcza w kontekście systemów rolniczych, oraz charakterystyki polityk zorientowanych na odporność. Pozwala to na przygotowanie ram do analizy WPR w kontekście odporności systemu rolniczego. W części empirycznej badania, stosując podejście odgórne i oddolne, przeanalizowano wpływ WPR na system uprawy owoców i warzyw. Techniki badawcze obejmowały ResAT, wywiady pogłębione oraz warsztaty przeprowadzone z interesariuszami.

Wybraną **metodą badawczą** było problemowe studium przypadku. Badanie miało na celu zbadanie polityk na trzech poziomach: celów, instrumentów i efektów realizacji. Podejście odgórne pozwoliło na zbadanie polityki na poziomie celów i instrumentów, podejście oddolne umożliwiło obserwację efektów realizowanej polityki. Pozwoliło to również ocenić, w jaki sposób potrzeby systemu są zaspokajane przez bieżący kształt polityki oraz w jaki sposób zmiany w polityce mogą odpowiadać na te potrzeby.

Wyniki uzyskane z zastosowanej metody wskazują, że polityki w różnym stopniu wspierają poszczególne wymiary odporności systemów rolniczych. Stosunkowo najwyższe wsparcie kieruje się na stabilność (zwłaszcza ochronę status quo i zasobów buforowych), a najniższe na zdolność do transformacji (najmniej na perspektywę długoterminową i pogłębione uczenie się). Główny wniosek z analizy ResAT jest taki, że na poziomie instrumentów WPR jest bardziej skoncentrowana na stabilności niż na poziomie celów, gdzie istnieje większa równowaga między deklarowanym wsparciem stabilności i adaptacyjności.

Zgodnie z wynikami zarówno z wywiadów, jak i warsztatów – ilustrujących przykład systemu uprawy owoców i warzyw w Polsce – można stwierdzić, że WPR zapewnia strategię zorientowaną na stabilność, która ma na celu buforowanie napięć i zakłóceń, podczas gdy adaptacyjność otrzymuje mniejsze wsparcie, a zdolność do transformacji jest pomijana. Polityki powinny uwzględniać szerszą i bardziej zintegrowaną strategię poprawy odporności systemów rolniczych, prowadzącą do optymalnego połączenia stabilności, adaptacyjności i zdolności do transformacji. Powinna również równoważyć i uzupełniać wsparcie finansowe wsparciem opartym na wiedzy i zachętach, aby system rolniczy był samowystarczalny, a nie zależny od stałego dostarczania zasobów, co niweluje zachętę do rozwijania adaptacyjności i wytrzymuje transformację systemu.